

Portugália a stabilitást választotta – A 2022. januári általános törvényhozási választások eredményei és értelmezésük a kormányzati stabilitás kontextusában

ABSTRACT

An early election was held in Portugal in January 2022, where António Costa, the leader of the former socialist government with a precarious parliamentary background (in need of external support from minority, radical leftist forces), was able to win a clear victory with his party. The clear success of Costa and the Socialists runs counter to the processes in other European countries, including neighboring Spain, but this election also showed a kind of reorganization of the party system in the Iberian country. This paper presents the changes in the Portuguese party system since the onset of the global economic crisis, the emergence of Costa governments with an innovative governmental formula, the background to the early elections in 2022, and the results of voting, using the theoretical framework of government stability.

Keywords: Portugal ■ legislative elections ■ government stability
■ party system change

Európa demokráciáinak nagyobb részében – tartozzanak azok bármelyik régióba – megfigyelhető volt a XXI. század első fele óta az általános destabilizálódás, ami gyakoribb kormánybukásokban, illetve eleve potenciálisan instabilabb kormánytöbbségek létrejöttében manifesztálódott.

Ez a tendencia a Covid-19 pandémia kitörése után is jelen volt, gyakori kormányválságokat eredményezve Európa országaiban. A ciklusok közben megbukott kormányok növekvő száma mellett egyre több alkalommal beszélhettünk ún. „inkonkluzív választásról” – olyan esetekről, amikor egy választás után nem tudott létrejönni a korábbi – akár évti-

zedes – politikai logika alapján stabil kormánytöbbség.^[1] Portugália a 2022 januárjában megtartott előrehozott választással azonban pontosan az ellentétes irányba mozdult el, ugyanis a korábbi bizonytalan parlamenti háttérű (kisebbségi, radikális baloldali erők külső támogatására szoruló) szocialista kormány vezetője, António Costa egyértelmű győzelmet tudott aratni, pártjával megszerelve – 2005 után először – a törvényhozási helyek abszolút többségét. Costa és a szocialisták egyértelmű sikere tehát ellentétes az Európa más országaiban – akár a szomszédos Spanyolországban – tapasztalt folyamatokkal, azonban ez a választás is a pártrendszer egyfajta átrendeződését mutatta az ibériai országban. Jelen tanulmány a portugáliai pártrendszer 2008 (azaz a világgazdasági válság kirobbanása) utáni változásait, az innovatív kormányzati formulát hozó Costa-kormányok létrejöttét, a 2022. évi előrehozott választások háttérét és a voksolás eredményeit mutatja be, a kormányzati stabilitás vizsgálatának elméleti keretrendszerre segítségével.

A tanulmány a következőképpen épül fel: elsőként röviden bemutatásra kerülnek azon elméleti szempontok, melyekkel a kormányzati stabilitás általában vizsgálható. Ezt egy rövid áttekintés követi a portugál politikai rendszer legfontosabb releváns jellemzőivel, majd a világgazdasági válság kirobbanása után a pártrendszerben bekövetkezett változások tárgyalása következik. A baloldali Costa-kormányok létrejöttének és működésének körülményeit feldolgozó részt a januári választás eredményeinek bemutatása és értékelése követi. A tanulmányt az eseményeket portugáliai belpolitikai és európai általánosabb kontextusban értékelő, a 2022 első felében lezajló többi európai választással (kiemelten a magyarral) összevető konklúzió zárja.

I. ELMÉLETI KERETEK

Jelen tanulmány a kormányzati stabilitás szempontjából közelíti meg a vizsgálat tárgyát, alapvetően a szerző disszertációjában^[2] is alkalmazott módszer^[3] alapján.

A kormányzati stabilitás fogalma az egyes kormányok képességét jelenti alkotmány és törvények által meghatározott mandátumuk kitöltésére.^[4] A kormányzati stabilitás tárgykörébe tartozik azonban az is, hogy egy választást (legyen az „rendes”, vagy előrehozott) követően miként képes reguláris kormány alakulni. A kormányalakítás folyamata, gyorsasága, az abban részt vevő szereplők és a felmerülő problémák köre ráadásul a kormány későbbi „életké-

[1] Lásd például: Tóth, 2020a; Tóth, 2020b.

[2] Tóth, 2022.

[3] Az elméleti keretet lásd továbbá: Tóth, 2020b.

[4] Tóth, 2022, 18.

pességére”, stabilitására, mandátumának várható hosszára is hatással van.^[5] A kormányzatok helyzetére, stabilitására a parlamentáris rendszerekkel bíró országok esetében a következő tényezők vannak leginkább hatással: intézményes viszonyok, a választási rendszer, a pártrendszer jellegzetességei.^[6] Az intézményes viszonyok közül a köztársasági elnök szerepe, a törvényhozás szerkezete, a törvényhozás–kormány viszonyrendszer játszik szerepet,^[7] a választási rendszer esetében az alapformula, a körzetmagnitúdó és körzetbeosztás, a küszöbök, illetve a mandátumelosztás szintjei a legfontosabbak.^[8] A pártrendszer legfőbb ismérvei a pártok száma, a versengés struktúrája, a verseny nyílt vagy zárt jellege, a rendszert meghatározó törésvonalak köre, illetve a polarizáció.^[9] További meghatározó szempont a releváns pártok körében tapasztalható fluktuáció, azaz magának a pártrendszernek a stabilitása.^[10]

II. A PORTUGÁLIAI POLITIKAI RENDSZER ALAPVONALAI

Portugália az úgynevezett „harmadik demokratizációs hullámban”^[11] vált demokráciává, egészen pontosan ez az ország nyitotta ezt a hullámot, 1974. április 25-én, a „szegfűk forradalmának” kirobbanásakor.^[12] Az alkotmány pontosan két év múlva, 1976. április 25-én lépett hatályba, azóta azonban többször módosították,^[13] mégis az képezi a portugáliai demokrácia fundamentumát.

1. Intézményes viszonyok

A szakirodalom egy nem is jelentéktelen része Portugáliát az úgynevezett fél-elnöki rendszerek közé sorolja, amelynek alapja egyrészt az államfő közvetlen, nép általi megválasztása, másrészt a szimbolikushoz képest jelentősnek tekinthető elnöki jogkörök. A '76-ban elfogadott alkotmány valóban egy, a félelnöki szisztémák közé sorolható rendszert hozott létre,^[14] azon azonban a nyolcvanas évek első felében – 1982-ben – lényegesebb módosításokat hajtottak végre.^[15]

[5] Laver, 2003, 30.; Warwick, 1994, 11.

[6] Tóth, 2020b, 258-261.

[7] Tóth, 2022, 45-56.

[8] Tóth, 2022, 57-66.

[9] Tóth, 2022, 67-75.

[10] Tóth, 2022, 76-78., 85-90.

[11] Lásd: Huntington, 1991.

[12] Huntington, 1991, 13.; Bermeo, 1987, 213-214.

[13] Lobo – Pinto – Magalhães, 2012; Wiarda – MacLeish Mott, 2001, 145-162.; Constitution of Portugal.

[14] Az alkotmányos szabályozás okozta belpolitikai feszültségekről és súrlódásokról lásd: Pimlott, 1981.

[15] Martins, 2006; Passarelli, 2010.

Ezek az államfői jogkörök korlátozását jelentették, de az továbbra is erősebbnek tekinthető az ideáltipikus parlamentáris rendszerben megszokottaknál. Mivel azonban a végrehajtó hatalom legfontosabb szereplője a törvényhozásnak felelős kormány, ezért alapvetően olyan parlamentáris rendszer a portugál, ahol az államfőnek is jelentősebb jogkörei vannak.

A szimbolikushoz képest erősebb államfői jogkörök komoly befolyással voltak^[16] az alkotmánymódosítás óta eltelt négy évtizedben is a kormányzati stabilitásra, az azonban ezen ország kapcsán is kijelenthető főszabályként, hogy abban az esetben érvényesülhetnek a kiterjedtebb államfői jogok,^[17] ha nincs stabil törvényhozási háttere az adott kormánynak. A legfontosabb, jelenleg is meglévő államfői jog a parlament feloszlátása, amelynek lényegében csak időbeli korlátai vannak (nem osztható föl az első fél évében, illetve az államfő, illetve a törvényhozás mandátumának utolsó fél évében).^[18] A parlament nem rendelkezik az önfeloszlátás jogkörével, így a parlamenti többség szándéka szerinti előrehozott választásokra is csak formálisan, elnöki feloszlátás után kerülhet sor. Elnöki feloszlátás következett be 1983-ban, 1985-ben, 1987-ben, 2002-ben, 2005-ben, illetve 2011-ben is. Ezek közül az 1985-ös és a 2005-ös egyértelműen az elnök saját szándéka szerinti feloszlátás volt, amikor is élt diszkrecionális jogkörével.

A portugál kormány pozíciója közepesen gyengének tekinthető a törvényhozáshoz képest. Bizalmatlansági indítvány csak az egész kormány ellen nyújtható be^[19] (azaz az egyes miniszterek ellen nem), azonban az destruktív, tehát nem jár egyben új kormányfő megválasztásával az elfogadása.^[20] A köztársasági elnök által kinevezett kormánynak nincs előírva kötelező jelleggel az investitúra-szavazás, amennyiben nem kezdeményez ellene senki bizalmatlansági indítványt, úgy az hivatalba lépettnek tekinthető.^[21] Ez a szabályozás értelemszerűen megkönnyíti kisebbségi kormányok hivatalba lépését.

A portugál parlament – Nemzetgyűlés – egykamarás, 1991 óta 230 fős, arányosan választott testület.^[22] A portugál azon választási rendszerek közé tartozik, amelyekben az arányos általános formula mellett bizonyos mértékig fellelhetők a többségi logikát erősítő elemek.^[23] A választási rendszer a több-mandátumos területi választókerületek elvén alapul (22 ilyen körzet van), az egyes körzetek között azonban meglehetősen nagy szórás tapasztalható (2 és 48 képviselői hely között),^[24] mivel a beosztás alapvetően a közigazgatási egy-

[16] Lásd: Passarelli, 2010; Martins, 2006.

[17] Gallagher – Laver – Mair (2011) megfogalmazása szerint az elnöknek vannak jelentősebb jogkörei, de a napi pártpolitikai szférán kívül marad.

[18] Martins, 2006, 90-91.

[19] Sieberer, 2015, 319.

[20] DeWinter, 1995, 137-139.

[21] DeWinter, 1995, 134.

[22] Wiarda – MacLeish Mott, 2001, 156.; Lobo – Pinto – Magalhães, 2012, 32-34.

[23] Gschwend, 2007, 15.

[24] Lobo – Pinto – Magalhães, 2012, 32-33.

ségeken alapul. Jogi küszöb nincsen (sem az egyes pártokra, se a szövetségekre vonatkozóan), viszont az a tény, hogy a körzetek nagy része alacsony magnitúdójú, magassá teszi az implicit küszöböket. (A két nagyvárost, Lisszabont és Portót is magába foglaló körzet kivételével a többi esetben az implicit küszöbök jelentősen magasabbak,^[25] mint az általában megszokottnak tekinthető, 4-5%-os határ.) Az 1-2 mandátumos törpepártok megjelenésére a 2010-es évekig nem is volt példa. Mivel nincs országos kompenzáció,^[26] ezért a választási rendszerben sok a potenciális elvesztett szavazat, ez azonban a nagyobb erőknél kedvez,^[27] hozzásegít(het)ti őket a törvényhozási többséghez (vagy ahhoz közeli mandátumszámhoz), ami a stabilitást erősítő tényező.

A választásokon pártok állíthatnak listákat, ezen felül megkötések nincsenek, ami így elméletileg könnyűvé teszi új szereplők megjelenését (és adott esetben képviselői mandátum szerzését) a politikai palettán.

2. Pártrendszer

Pártrendszer tekintetében Portugália a klasszikus, Sartori-féle tipológia^[28] szerint a mérsékelt többpártrendszerek kategóriájába sorolható.^[29] Ezt a releváns pártok – évtizedes távlatokban – viszonylag alacsony száma, illetve a kormányzásért való versengés bipoláris volta támasztja alá. A pártrendszer történetében mindazonáltal több periódus különíthető el, annak alapján, hogy a kétpártrendszer, vagy a sokpárti rendszer irányában történik-e elmozdulás. Portugáliában az az Európában – Máltán kívül – ritkaságszámba menő jelenség is többször előfordult, hogy egyetlen párt megszerezte egy választáson a leadott szavazatok abszolút többségét (1987-ben, illetve 1991-ben a Szociáldemokrata Párt).^[30] Mindemellett több alkalommal fordult elő olyan is, hogy egy-egy párt a mandátumok abszolút többségével kormányozzon.^[31] (2005-ben a Szocialista Párt, illetve 1979-ben és 1980-ban választási koalíciók érték el ezt a többséget.)

A portugál rendszerváltástól egészen 2015-ig egyértelmű volt, hogy a kormányzati alternatívák közül lényegében ki van zárva a politikai paletta balszéle, amelyet eleinte a kommunista párt (PCP), majd több erő is reprezentált.^[32] A szélsőballal való együttműködés mint kizárt formula értelemszerűen leszűkítette a koalíciós alternatívák számát, ez pedig azon esetekben, amikor nem volt egy pártnak sem abszolút többsége, vagy többségi koalíciókat, vagy – a szom-

[25] Lobo – Pinto – Magalhães, 2012, 33.

[26] Lobo – Pinto – Magalhães, 2012, 33.

[27] Gschwend, 2007, 15.

[28] Sartori, 2005, 116-192.

[29] Jalali, 2019, illetve Freire, 2006 alapján.

[30] Freire, 2006, 374.

[31] Siaroff, 2003, 277-278.

[32] Jalali, 2019, 82., 86.

szédos Spanyolországban gyakorinak tekinthető megoldást – kisebbségi kormányzást eredményezett.^[33] Utóbbi esetben mindig fő rivális alternatív vezető párt tudta tolerálni a választásokon győztes erő kormányzását.^[34] Ez mindazonáltal instabil kormányokat eredményezett, amelyek keze jelentősen meg volt kötve a kormányzati célok elérése szempontjából.^[35] Ezen konstrukciónak azonban csak a nagykoalíció lett volna alternatívája, utóbbira pedig nem volt példa a nyolcvanas évek közepe óta.

A portugál pártpaletta jellegzetessége, hogy súlypontja balrabb helyezkedik el az Európában általában megszokottnál. Ennek oka a több évtizedes jobboldali diktatúra (amely bizonyos jobboldali áramlatokat eleve diszkreditált a rendszerből), illetve a rendszerváltás lefolyása, ahol különféle baloldali csoportok játszottak meghatározó szerepet. Ennek eredményeként a pártok többnyire baloldalként definiálják magukat (a jobbközép párt is a Szociáldemokrata Párt nevet viseli), illetve, hogy míg a paletta balszélén jelentős erők találhatók, jobb széle sokáig szinte – parlamenti szinten^[36] – teljesen üres volt.^[37]

A portugál pártrendszer további sajátossága a plurális radikális baloldal. Már a Salazar–Caetano rendszerrel szembeni fellépés időszakában is több csoport volt jelen a paletta ezen az – akkor illegális – szegmensén. A legerősebb a „hivatalos” Portugál Kommunista Párt (PCP) volt, a többi kisebb forradalmi marxista, leninista, vagy trockista csoport alárendelt szerepet játszott, azonban több periódusban is képesek voltak arra, hogy egy-két képviselőt delegáljanak a törvényhozásba. A radikális baloldali csoportok meghatározó súlyú jelenléte – mint potenciálisan rendszerellenes erőké – a pártpalettán a mérsékelt többpártrendszert gyengítő jellemzőnek tekinthető. Ezzel szemben a centripetális versengés, illetve a vezető pártok kooperációs mintázatai egyértelműen ezt a kategóriát erősítik.

A portugál pártrendszer fő törésvonala a gazdasági, ennek két oldalán a klaszszikusnak tekinthető Szocialista Párt (PS), illetve a nevével ellentétben gazdasági liberális, társadalmi konzervatív mezőbe sorolható Szociáldemokrata Párt (PSD, eredetileg Demokratikus Néppárt) helyezkedik el.^[38] Állandó szereplőként jelen volt továbbá a nyolcvanas évek vége óta a kereszténydemokrata orientációjú Demokrata és Szociális Centrum – Néppárt (CDS-PP), amely a PSD irányában rendelkezett koalíciós potenciállal.

Ellentétben több más, „harmadik hullámban” demokratizálódó országgal Portugáliában – a kommunistákat leszámítva – nem jellemző a történelmi pártok jelenléte. Szemben a szomszédos Spanyolországgal, itt a vezető szocialista

[33] Freire, 2005, 87.

[34] Freire, 2004, 779-780.

[35] Lásd például: Freire, 2004, 779.

[36] Természetesen voltak jelen a jobbszélhez kötődő pártok, azonban – jelentéktelenségük okán – ezek nem voltak releváns erőknek tekinthetők.

[37] Lásd: Wiarda – MacLeish Mott, 2001, 137.

[38] Freire, 2005, 81-83.

erő is egy újonnan, még a diktatúra utolsó éveiben illegalitásban alapított párt, nem egy korábban meghatározó erő újjáalakított változata.^[39] A legfontosabb vezető pártok – hasonlóan a PS-hez – a szegfűs forradalom időszakában alakultak, ez meglehetősen stabilitást visz a pártrendszerbe. A hetvenes évek végétől egészen a 2010-es évekig mindössze két olyan erő volt, amely újonnan tudott jelentős törvényhozási képviselőhez jutni, az egyik a nyolcvanas évek közepén a korábbi köztársasági elnök, Ramalho Eanes nevéhez fűződő Demokratikus Megújulás Pártja (PRD),^[40] a másik a részben korábban is működő (ám csekély befolyású) erők részvételével létrehozott Baloldali Blokk (BE). Utóbbi 1999 óta állandó résztvevője a politikai palettának.^[41]

A pártrendszer tehát alapvetően a korszak egészét tekintve rendkívül stabilnak tekinthető, annak ellenére, hogy a pártok indulása és törvényhozásba jutása előtt egyáltalán nem tornyosulnak – főként nemzetközi összehasonlításban – küszöbök. Szintén portugál sajátosság, hogy itt az intézményesült pártok dominálják a politikai palettát, egyáltalán nem jellemző a perszonalizált, vagy vezetőközpontú erők^[42] megjelenése, ami a meghatározó erőket érinti. Ez abból a tényből fakad, hogy a pártok köre meglehetősen stabilnak tekinthető, ezek pedig kellően beágyazottak és intézményesedettek, így – bár vannak komoly hatással bíró vezetők – nem merül fel vezetőközpontú vagy perszonalista pártok kialakulása a jelentős szerepek között.

Portugáliában jellemző volt a többciklusos kormányzás – azzal a megkötéssel, hogy ezek nem feltétlen „teljes” ciklusok voltak, hanem előrehozott választásokkal lerövidítettek – a '80-as és '90-es évek fordulóján a jobbközép kormányzott 3 cikluson keresztül, majd ez azóta csak a szocialista pártnak sikerült (igaz, ők minden kormányzásuk során több ciklusra kaptak bizalmat a választóktól). 1995 után tehát a három nagyobb szocialista kormányzati periódust a jobbközép egy-egy kormányzati ciklusa szakította meg (2002-2005, 2011-2015).^[43]

A kormányzati stabilitás korábbi mintázatai azt mutatják, hogy Portugália európai összehasonlításban közepesen stabil ország. A stabilitást gyengítő tényező – a gyengébb kormány, az arányos választási rendszer, illetve a más államokhoz képest erősebb államfő – erősítette azonban azt, hogy a pártok száma viszonylag redukált, a pártrendszer pedig kifejezetten stabilnak tekinthető.

[39] Freire, 2005, 83.; Wiarda – MacLeish Mott, 2001, 130.

[40] Jalali, 2019, 84.

[41] Lásd: Lisi, 2009.

[42] A pártok ilyen szempontú besorolásával kapcsolatban lásd: Kostadinova – Levitt, 2014.

[43] Freire, 2005, 85.

III. A GAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSA A PÁRTRENDSZER ÁTALAKULÁSÁRA

Európa pártrendszerével kapcsolatban a kétezres évek második felétől egyértelmű destabilizációs tendenciákat tapasztalhatunk, ami egyrészt új pártok megjelenésében és a régebben domináns erők meggyengülésében, másrészt a kormányzatok nagyobb fokú instabilitásában manifesztálódott.^[44] Európa országait alapvetően kétféle válság rázta meg, melyek a pártpolitika alakulására is következményekkel bírtak. Az egyik a világgazdasági válság, majd annak folyományaként a déli országokat különösen érintő euróválság, a másik pedig a 2015-től kezdve látványossá váló migrációs válság. Portugáliára ez utóbbi eleinte semmilyen, vagy csak elhanyagolható hatással volt, hiszen nem lévén sem frontország (mivel az Atlanti-parton való elhelyezkedése lényegében elzárta ezektől a folyamatoktól), sem kifejezett célország, a szabályozott migráció pedig jórészt elfogadott folyamat a volt gyarmatokkal való intenzív kapcsolatok következtében. Ennél jóval jelentősebb hatása volt Portugáliára a több hullámban hatását kifejítő gazdasági válságnak. Az ibériai ország a hírhedt PIGS országok részeként az eurókrízist különösen megszenvedő társaságba tartozott.^[45]

A világgazdasági válság 2008 őszi kirobbanása után az első törvényhozási választáson még kevésbé érvényesült a krízis hatása, hiszen 2009 szeptemberében, a soron következő választásokon újraválasztották Jósé Sócrates szocialista kormányát (jöllehet, az év júniusában tartott EP választásokon a jobbközép PSD megelőzte a PS-t),^[46] igaz, hogy korábbi abszolút többsége helyett ezentúl kénytelen volt kisebbségben kormányozni, ami szűkítette is mozgásterét a válságkezelő intézkedések meghozatalakor.

A többek között Olaszországban és Görögországban kormányváltást eredményező, a szomszédos Spanyolországban pedig szintén előrehozott választást kikényszerítő 2011 őszi hullám már Sócrates bizonytalan háttérű kisebbségi kormányát sem kímélte,^[47] így – szintén hasonlóan a spanyol és a későbbi görög forgatókönyvhöz – a jobboldal kapott lehetőséget a válságkezelésre a 2011-es előrehozott választás után.^[48] Pedro Passos Coelho koalíciós (PSD – CDS-PP) kormánya az ortodox válságkezelési módszert követte, kemény megszorító programot hajtott végre, amely azonban súlyos társadalmi megrázkódtatások árán, de kimozdította a legmélyebb válságból az országot mandátumának végére. A kormányfő már-már portugál csodáról beszélt a négyéves kormányzati ciklust követő, 2015 őszi kampányban.

[44] A szomszédos Spanyolországban lényegében 2015 decembere óta folyamatos az instabilitás, a gyenge, bizonytalan háttérű kormányok működése.

[45] Lisi, 2019, 151-153.; Pinto – Teixeira, 2019; Deloy, 2015.

[46] Freire, 2011, 599-603.

[47] A szociáldemokrácia úgynevezett „harmadik utas” irányvonalába tartozó Sócratest a későbbiekben korrupció és adócsalás vádjával vették őrizetbe. Lásd: Deloy, 2015.

[48] Pinto – Teixeira, 2019, 2.

IV. ÚJ KORMÁNYZATI FORMULA ANTÓNIO COSTA KORMÁNYZÁSA ALATT

Míg Európa többi régiójában a migrációs válság keltette hullámok befolyásolták nagyban a pártpolitika alakulását 2015 őszén, Portugáliában egyértelműen a gazdasági válságkezelés értékelése határozta meg a napirendet. A kormányzó jobbközép koalíció közös listája a Portugália előre (PáF) a várakozásoknak megfelelően megszerezte a legtöbb szavazatot az október 4-én tartott választásokon, amelyből a korábbi logika alapján az következett volna,^[49] hogy kisebbségben folytathatják a kormányzást a második helyezett Szocialista Párt általi parlamenti tolerálással. Aníbal Cavaco Silva köztársasági elnök (1985-1995 között jobbközép kormányt vezető miniszterelnök) ennek megfelelően nevezte ki Passos Coelho második kormányát a törvényhozás választás utáni összehívása után.

A várakozásokkal ellentétben a baloldali ellenzék nem tolerálta a jobboldali kormányt, hanem 2015. november 8-án bizalmatlansági indítványt nyújtott be ellene, amelyet két nap múlva a parlament abszolút többséggel megszavazott. Ezt követően a második körben kinevezett António Costa egypárti, kisebbségi szocialista kormányt alakított. Ez a megoldás a még mindig ingatag gazdasági helyzetben egyáltalán nem tűnhetett stabil és tartós konstrukciónak, hiszen a kormánypárt mandátumszáma (86) messze volt az abszolút többségtől (116), a kormányzati formula innovatív volt, ráadásul olyan pártok külső támogatásától függött, amelyek szakpolitikai célkitűzései nehezen voltak összeegyeztethetők a gazdasági válsághelyzet által megkövetelt intézkedésekkel.

Costa miniszterelnök-jelöltsége az innovatív koalíciós formula mellett másban is újdonságot hozott. Ekkor került sor lényegében elsőként arra, hogy egy, a parlamentáris logikától eredendően idegen formulával, az Amerikából importált előválasztással kiválasztott kormányfő-jelölt sikeresen kormányt is tudjon alakítani egy parlamentáris rendszerű országban. Costa Lisszabon főváros polgármestereként hívta ki a Szocialista Párt főtitkárát, António José Segurót, akit a 2014. szeptember 28-án tartott előválasztáson^[50] kétharmados többséggel utasított maga mögé.^[51]

Costa kormánya – amely a nem túl bizalomgerjesztő, a külső támogatókra való szorultságra utaló *geringonça* („szerkentyű”) gúnynevet kapta a politikai kommentátoroktól^[52] – egyértelműen szakítani kívánt jobbközép elődje megszorításközpontú politikájával, egyértelmű baloldali fordulatot hirdetett.^[53] Többek között megemelték a korábban visszafogott fizetéseket a közszférában, beruházásösztönző programot indítottak, az eredmények pedig – szemben

[49] Jalali, 2019, 90-91.

[50] Eleições Primárias Candidato a Primeiro-Ministro, 2014.

[51] Deloy, 2015.

[52] Demony – Gonçalves, 2019; Coville, 2019.

[53] Az új, a korábbi neoliberais orientációjú baloldali program meghaladásának szándékára utalva „negyedik út” névre keresztelt program célkitűzéseiről és megoldásairól lásd: Ferreira (ed.), 2017.

a mainstream politikát szorgalmazók várakozásaival – meggyőzőek voltak, a gazdaság növekedő, a munkanélküliség pedig csökkenő tendenciára állt át.^[54] A korábbi politikával szembemenő kormányzás mindemellett ügyelt a költségvetési egyensúly fenntartására is.^[55]

A létrejöttkor ingatagnak tűnő kormányzati konstelláció kitartott a négy éves cikluson keresztül,^[56] a 2019 októberében megtartott választásokon pedig a Szocialista Párt visszazerezte az első helyet a jobboldali riválisoktól, 108 mandátumával (amely 22-vel több volt a 2015-ös számnál) kevéssel maradt el az abszolút többségtől.^[57] A kormányzás folytatására lehetőséget kapott, hiszen a BE ugyanakkora mandátumszámra tett szert (19), a Kommunista-Zöld szövetség ugyan veszített 4 évvel korábbi eredményéhez képest,^[58] de a (második) Costa-kormány parlamenti háttere stabilabbá vált elviekben a korábbihoz képest. Costa növekvő mozgásteret is eredményezett, hogy ezúttal nem formális megállapodással, hanem ad hoc egyeztetésekkel tudta biztosítani a kormánytöbbségét,^[59] amire az adott lehetőséget, hogy jelentősen meghaladta a PS mandátumainak száma az alternatív kormányt képező jobbközép blokkét, így nem állt fenn reális veszélye alternatív kormány megalakulásának.

2019 mindezek mellett egy új, itt korábban nem parlamenti szinten jelen lévő irányzat megjelenését hozta el: a Chega („Elég!”) névre hallgató szerveződés képviselője a szegfűk forradalma után az első, a paletta jobbszélén elhelyezkedő párt lett a portugál Nemzetgyűlésben.^[60] A 2019-es választás abban is újat hozott, hogy immáron több egy-két mandátumos erő tudott képviselői helyekhez jutni a törvényhozásban. Míg 2015-ben a PAN (Emberek-Állatok-Természet) állatvédő erő volt az egyetlen ilyen, négy év múlva már több erő is ki tudta használni (a nagyobb magnitúdójú választókerületekben), hogy nincs jogi küszöb a választásokon.

Costa második kormányának periódusát beárnyékolta a Covid-19 pandémia, azonban – az Európában példátlanul sikeres oltási kampánynak következtében – összességében sikeresen kezelték azt, és a gazdasági mutatók is biztatóan alakultak.^[61] 2021 novemberében végül a korábban támogató szélsőbaloldali erők részben váratlan lépése eredményezte a kormány parlamenti bukását.^[62] Nem fogadták el ugyanis a 2022. évre vonatkozó költségvetési tervezetet, aminek következtében a jobboldali köztársasági elnök élt jogkörével, és feloszlatta a Nemzetgyűlést, az előrehozott választást pedig 2022. január 30-ára írták ki.^[63]

[54] Coville, 2019.

[55] Moury – De Giorgi, 2019.

[56] Zuber, 2019.

[57] Comissão Nacional de Eleições, 2019.

[58] Comissão Nacional de Eleições, 2019.

[59] Sánchez Nicolás, 2019; Moury – De Giorgi, 2019.

[60] Madeira – Silva – Malheiros, 2021.

[61] Ames, 2022.

[62] Roberts, 2021.

[63] Roberts, 2021.

V. A 2022. JANUÁR 30-ÁN TARTOTT VÁLASZTÁS EREDMÉNYE^[64]

Párt/lista ^[65]	Szavazat	Százalékos eredmény	Mandátumok száma (Σ 230)
PS Szocialista Párt	2 302 601	41,38%	120 (+12) ^[66]
PSD Szociáldemokrata Párt	1 539 415	27,66%	72 (-2)
Chega Elég!	399 659	7,18%	12 (+11)
LI Liberális Kezdeményezés	273 687	4,92%	8 (+7)
BE Baloldali Blokk	244 603	4,4%	5 (-14)
CDU Egyesült Demokratikus Koalíció (Kommunista Párt és Zöldek választási szövetsége)	238 920	4,29%	6 (-6)
CDS-PP Demokrata és Szociális Centrum – Néppárt	89 181	1,6%	0 (-5)
PAN Emberek-Állatok-Természet	88 152	1,58%	1 (-3)
LIVRE „Szabad” – Itt az Idő Előre Mozdulni!	71 232	1,28%	1 (0)
MP Madeira Első (PSD/CDS-PP) ^[67]	50 636	0,91%	3 (0)
AD Demokratikus Szövetség (PSD/CDS-PP) ^[68]	28 330	0,51%	2 (0)
Részvétel	5 564 539	51,46%	

A választás egyértelműen a Costa-féle Szocialista Párt győzelmét hozta, harmadjára immár külső támogatók nélkül, kizárólag a PS frakciójára támaszkodva tud kormányt alakítani, illetve a törvénykezdeményezéseit elfogadtatni, ezzel pedig jócskán megnőtt a mozgástere. Mindemellett a régi-új kormányfő meg-

[64] Comissão Nacional de Eleições, 2022.

[65] Az 1% fölötti eredményt elérő, illetve a törvényhozásban mandátumot szerző pártok szerepelnek a táblázatban. Összesen 23 jelölő szervezet volt képes területi listát állítani a választásokon, ide értve a jobbközép erők közös listáit a szigeteket felölelő választókerületekben.

[66] Zárójelben a 2019. októberi választáson elért eredményekhez viszonyított eltérések.

[67] Két jobbközép párt közös listája Madeira választókerületében (mindhárom mandátum a PSD-nek jutott).

[68] Két jobbközép párt közös listája Azori-szigetek választókerületben (mindkét mandátum a PSD-nek jutott).

jegyezte, hogy kész az összes demokratikus parlamenti erővel egyeztetni és együttműködni a kormányzás érdekében.)

A szocialisták győzelmében – a kormány járványkezelési és válságkezelési politikájának sikere, illetve általános elfogadottsága mellett – szerepet játszott, hogy a pandémia két éve után, a gazdasági megrázkódtatásoktól való általános félelem légkörében ezen párt minél jobb szereplése volt képes garantálni a stabilitást. (Hiszen a jobbközép állapota semmiképp sem vetíthette előre egy alternatív stabil kormánytöbbség létrejöttét a választás után.) A stabilitás hívó szavára a PS és Costa rá is játszott a kampányban.^[69]

A 39 év óta leggyengébb szavazataránnyal végző PSD továbbra sem tudott úrrá lenni a megszorító politikával fémjelzett kormányzása utáni visszaesésén, bár tagadhatatlan, hogy a parlamenti második helyet (és a kihívói pozíciót) nem veszélyeztette ezen a választáson sem semmi. Portugáliában a PSD a szenvedő alanya az európai mainstream középpártokat érintő hanyatlási folyamatnak.

Harmadik erővé vált a két és fél évvel korábban még a periférián megjelenő Chega, ami egyrészt azt mutatja, hogy a radikális, bevándorlásellenes jobboldal megjelenését és megerősödését övező európai tendencia alól immáron Portugália sem tudja magát kivonni, másrészt pedig azt, hogy ez a szereplő sikerrel tudta a protest-szavazókat mozgósítani. Szereplésük mindazonáltal a jobbközép számára okozhat a továbbiakban problémákat, ami szintén a balközép kormánypárt kezére játszott, hiszen Costa sikerrel tudta kommunikálni, hogy a PSD esetleges győzelme – és kormányra kerülése – esetén a szélsőjobboldal túszja lenne.

Súlyos veszteségeket volt kénytelen elszenvedni a baloldali radikális mező két szerveződése, a BE, illetve a Kommunisták és Zöldek szövetségét alkotó CDU (Egységes Demokratikus Koalíció). A választók lényegében megbüntették a baloldali erőket a kormány megbuktatása miatt. Hasonlóan jelentős veszteségeket volt kénytelen elkönyvelni a PAN (Emberek-Állatok-Természet) nevű állatvédő tömörülés, ami szintén a Costa-kormányok politikáját támogatta 2015 óta. A Szocialista Párt sikerrel tudta a 2015 után felállt kormányzati formula sikerreit a saját javára fordítani, a külső támogatók szerepe így leértékelődött, ezen pártok zsarolási potenciálja pedig – legalábbis a következő kormányzati ciklus erejéig – jelentős mértékben visszaesett.

Ezúttal több kis, egy-két képviselői hellyel bíró erő is képviselőhez jutott, többek között a Magyarországgal kapcsolatos 2013-as jelentéséről elhíresült Rui Tavares személyéhez köthető, Livre („Szabad”) névre hallgató zöld-baloldali szerveződés, illetve a liberális irányzatot megjelenítő Liberális Kezdeményezés. Középtávon ezen, egy-két képviselőt törvényhozásba juttatni képes pártok az instabilitást növelhetik – hiszen nehezebben alakulhat ki egy kormányzóképes többség a parlamentben –, ez azonban egyelőre a PS választási sikere miatt nem érvényesült. A választás legnagyobb vesztese a kereszténydemokrata Néppárt volt, amely összes képviselői helyét elveszítette. A CDS-PP már 2019-ben is törté-

[69] Ames, 2022.

nelmi mélypontra volt, ez a szereplés azonban minden várakozásukat alulmúlta.

A januári választás tehát kettős tapasztalattal szolgált. Egyrészt a stabilitás növekedése irányába mutat a kormányzó szocialisták sikere, két szempontból is, hiszen már a harmadik kormányzati ciklusukat kezdik meg, ráadásul növekvő társadalmi támogatottság mellett, nagyobb mozgástérrel. Másrészt azonban ezzel ellentétes tendencia egyes korábban stabil pártok támogatottságának csökkenése, vagy összeomlása (a két baloldali erőre és a kereszténydemokratákra ez mindenképpen igaz), illetve az egyre több egy-két fős képvisellel rendelkező párt megjelenése. Szintén a pártrendszer destabilizálódása irányában mutat a radikális jobboldal immáron tartós jelenléte, harmadik parlamenti erővé növekedése. Ez nem csak az Európa más országaiban is többé-kevésbé megjelenő tendenciák követése miatt aggaszthatja a hagyományos portugál politikai erőket, hanem amiatt is, mert az elmúlt több mint 45 év után egy eddig szinte hiányzó jelenség követel magának egyre nagyobb helyet a politikai palettán.

VI. KONKLÚZIÓ

A 2022-es januári választásra egy idő előtti (parlamentari) kormánybukás miatt került sor. Ez a felszínen a rendszer instabilitását mutatja, azonban a választás eredménye egyértelműen a stabilitásra való társadalmi igény megnyilvánulását tükrözte. Az ibériai országban nem ismeretlen sem az egypárti többségi, sem a többciklusos kormányzás, azonban a Dél-Európát rendkívüli mértékben megrázó gazdasági és euróválság után mindenképpen figyelemre méltó, hogy – szemben a többi régiós országgal – itt a stabilizálódás egyértelmű jelei mutatkoznak, legalábbis a kormányzati szinten.

Portugália alapvetően évtizedes távlatban stabilnak tekinthető pártrendszerre nem rendült meg a válság során, most is a korábban domináló erők játsszák a legfontosabb szerepet. Mindazonáltal, bizonyos kisebb pártok – rossz – szereplése, illetve a radikális jobboldal térnyerése, valamint az egy-két fős pártok parlamenti megjelenése azt mutatja, hogy a portugál pártrendszert sem kerülte el teljesen a változás, igaz, annak mértéke kisebb az Európa más országaiban megszokottnál.

A portugál választás eredménye – legalábbis a kormányalakítás szempontjából – ellentétesnek tűnik az Európában az elmúlt években tapasztalt tendenciákkal. Míg másutt egyre nehezkesebbé válik stabil kormányzati konstrukciókat tető alá hozni választásról választásra, itt egyértelmű volt a korábbi kormányzó erők sikere, ami amiatt is figyelemre méltónak tekinthető, hogy António Costa miniszterelnöki mandátuma kezdetén egy új, addig ki nem próbált, ingatagnak tűnő konstrukció élén kezdett kormányozni.

António Costa kormányzása mindenképpen szinte példa nélkülinek tekinthető napjaink Európájában. A szocialista-szociáldemokrata pártok csa-

ládja – Máltát leszámítva^[70] – az utóbbi időszakban visszaszorulóban van a kontinensen. Utóbbi nem azt jelenti, hogy ne lennének kormányon több országban (Németország, Svédország, Dánia, Norvégia, Finnország, Spanyolország) is, de összességében ezek vagy széles, nehezen összetartható koalíciók, vagy pedig külső támogatóktól függő kisebbségi kormányok. Európa szociáldemokrata erőinek nagy része még mindig nem tudott abból a válsághelyzetből kilábalni, ahová az egykor népszerű blairi, schröderi harmadik utas kísérlet vezette őket. Costa és pártja példája azt mutatja, hogy az autentikus baloldali értékekhez és politikához való visszatérés sikerre vezetheti ezt a pártcsaládot.

Portugália egyelőre inkább tűnik a kivételt erősítő szabálynak a fenti szempontok következtében, a közeljövőben mind az Európa többi országában tapasztalható fejlemények, mind pedig a megnövekedett mozgástérrel kormányzását folytató Costa-kabinet sorsa választ adhat arra, hogy Portugália valóban a stabilitás szigete-e.

2022 első félévének európai választásai a kormányzati stabilitás növekedését hozták magukkal Európában, hiszen vagy – Portugáliához hasonlóan – nagy többséggel választották újra az inkumbens kormányokat támogató pártokat (mint Máltán, Magyarországon, vagy Szerbiában), vagy ahol kormányváltás is történt, egyértelmű felhatalmazást kapott a bizalmat megkapó kormányerő (Szlovénia példája). A felsorolt országok közül terület és népesség szempontjából Magyarország vethető össze leginkább a kisebbik ibériai országgal, így érdemes egy-két szóban összevetni a két példát.

A portugál és a magyar politikai rendszer intézményes szempontból jelentősen különbözik egymástól, hasonlóság csak az egykamarás parlament meglétében tapasztalható. Míg – ahogy a tanulmány vonatkozó része bemutatta – Portugáliában történelmi örökség következtében komoly jogkörökkel bír a közvetlenül választott államfő, addig Magyarországon szerepe főként szimbolikus, a kormány működésébe beleszólni nem tud. Utóbbi területen kifejezetten a kormányfő szerepe jelentős, hiszen Európa egyik legerősebb miniszterelnöki pozíciója van Magyarországon.

Jelentősen eltér a választási rendszer is. Portugália esetében – a többségi hatások ellenére is – alapvetően arányos rendszerről beszélhetünk, a magyar rendszerben – ahogy a törvényhozó kifejezetten törekedett is rá^[71] – a kormánytöbbséget elősegítő vegyes szisztéma van, amely megerősíti a mindenkor győztes párt parlamenti mandátumarányát.

A legfontosabb különbség a pártrendszerben tapasztalható, mégpedig 2010 óta. Előtte, Portugáliához hasonlóan a magyar rendszer is a már idézett Sartori-féle besorolás alapján a mérsékelt többpártrendszerbe volt sorolható,^[72] a Fi-

[70] Ahol szintén 2022 első negyedévében nyert törvényhozási választáson jelentős fölényrel a kormányzó Munkáspárt, a sajtóságos máltai kétpárti rendszerben.

[71] Tóth, 2022, 628.

[72] Tábori, 2014.

desz-KDNP sorozatos (kétharmados) győzelmei következtében mára egyértelműen kielégíti a predomináns pártrendszer kategóriájának kívánalmait.^[73]

A két választási eredményt összeköti mindazonáltal a markánsan felvállalt politikai irányvonal (igaz, itt is különbségeket tapasztalhatunk, hiszen a portugál egyértelműen baloldali, a magyar egyértelműen jobboldali politikát folytató kormánypárt), illetve a kormánypártok permanens vezető helye a pártok népszerűségi versenyben. A két, ennyire különböző történelmi és társadalmi háttérrel és eltérő intézményes megoldásokkal bíró rendszerben mindkét, több cikluson keresztül kormányzó párt folyamatosan fenn tudta tartani egyértelmű vezető helyét a pártok versenyében.

IRODALOM

- Bermeo, Nancy (1987): Redemocratization and Transition Elections: A Comparison of Spain and Portugal. In: *Comparative Politics*. No. 2., Vol. 19/1987.
- Deloy, Corinne (2015): *In the polls the Socialists Just Ahead of the Outgoing Right-wing Coalition in Portugal*. European Elections Report, Fondation Robert Schuman.
- De Winter, Lieven (1995): The Role of Parliament in Government Formation and Resignation. In: Döring, Herbert (ed.): *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*. Palgrave Macmillan, London.
- Ferreira, Ana Rita (ed.) (2017): *The Portuguese Government Solution – The „Fourth Way” To Social-Democratic Politics?* FEPS – Foundation for European Progressive Studies.
- Freire, André (2004): Issue Voting in Portugal: The 2002 Legislative Elections. In: *West European Politics*. Vol. 27/2004, Issue 5.
- Freire, André (2005): Party System Change in Portugal, 1974–2005: The Role of Social, Political and Ideological Factors. In: *Portuguese Journal of Social Science*. Vol. 4/2005, No. 2.
- Freire, André (2006): The Party System of Portugal. In: Niemayer, Oskar – Stöss, Richard – Haas, Melanie (eds.): *Die Parteisysteme Westeuropas*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Heidelberg.
- Freire, André (2011): A New Era in Democratic Portugal? The 2009 European, Legislative and Local Elections. In: *South European Society and Politics*. 15:04.
- Gallagher, Michael – Laver, Michael – Mair, Peter (2011): *Representative Government in Modern Europe*. McGraw-Hill Education, Maidenhead, Berkshire.
- Gschwend, Thomas (2007): Institutional Incentives for Strategic Voting and Party System Change in Portugal. In: *Portuguese Journal of Social Science*. Vol. 6/2007, No. 1.
- Huntington, Samuel P. (1991): Democracy's Third Wave. In: *Journal of Democracy*. Vol. 2/1991, No. 2., Spring.
- Jalali, Carlos (2019): The Portuguese Party System: Evolution in Continuity? In: Pinto, António Costa – Teixeira, Conceição Pequito (eds.): *Political Institutions and Democracy in Portugal – Assessing the Impact of the Eurocrisis*. Cham, Switzerland.
- Kostadinova, Tatiana – Levitt, Barryt (2014): Toward a Theory of Personalist Parties: Concept Formation and Theory Building. In: *Politics & Policy*. Vol. 42/2014, No. 4.

[73] Tábori, 2018.

- Laver, Michael (2003): Government Termination. In: *Annual Review of Political Science*. 6.1.
- Lisi, Marco (2009): New Politics in Portugal: The Rise and Success of the Left Bloc. In: *ARPoS Pôle Sud*. Vol. 1/2009, No. 30.
- Lisi, Marco (2019): Parties, Citizens and the Eurozone Crisis: How Europe Has Contributed to the Resilience of the Portuguese Party System. In: Cavallaro, Maria Elena – Kornetis, Kostis (eds.): *Rethinking Democratisation in Spain, Greece and Portugal*. St Antony's Series.
- Lobo, Marina Costa, Pinto, António Costa – Magalhães, Pedro (2012): The Political Institutions of Portuguese Democracy. In: Royo, Sebastián (ed.): *Portugal in the Twenty-First Century: Politics, Society, and Economics*. Lexington Books, Plymouth, UK.
- Madeira, Paulo Miguel Fernandes – Silva, Katielle Susane do Nascimento, Malheiros, Jorge Silva Macaísta (2021): *The Geography of the Nationalist Right in Portugal: Outlines of an Emerging Process*. Cad. Metrop., São Paulo. Vol. 23/2021, no. 51.
- Martins, Ana (2006): Presidential Elements in Government The Portuguese Semi-Presidential System. In: *European Constitutional Law Review*. Vol. 2/2006, Issue 1.
- Passarelli, Gianluca (2010): The Government in Two Semi-presidential Systems: France and Portugal in a Comparative Perspective. In: *French Politics*. Vol. 8/2010.
- Pimlott, Ben (1981): Portugal – Two Battles in the War of the Constitution. In: *West European Politics*. 4:3.
- Pinto, António Costa– Teixeira, Conceição Pequito (2019): Portugal Before and After the “Great Recession”: A Resilient Democracy? In: Pinto, António Costa – Teixeira, Conceição Pequito (eds.): *Political Institutions and Democracy in Portugal – Assessing the Impact of the Eurocrisis*. Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland.
- Sartori, Giovanni (2005): *Parties and Party Systems – A Framework for Analysis*. ECPR Press, Calchester, UK.
- Siaroff, Alan (2003): Two-and-a-Half-Party Systems and the Comparative Role of the 'Half'. In: *Party Politics*. Vol 9/2003, No. 3.
- Sieberer, Ulrich (2015): The Link between Cabinet Investiture and Removal. In: Rasch, Bjørn Erik – Shane, Martin – Cheibub, José Antonio (eds.): *Parliaments and Government Formation*. Oxford University Press, Oxford.
- Tábori Ferenc (2014): A magyar többpártrendszer jellemzése és tipizálása Giovanni Sartori pártrendszer tipológiája alapján (1988-2010). In: *Jog-Állam-Politika*. 2014/2. szám.
- Tábori Ferenc (2018): A magyar többpártrendszer tipizálásának kérdései 2010-2018. In: Antal Attila (szerk.): *Politikatudományi tanulmányok – Politikatudományi Előadások: az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Doktori Iskolájának Konferenciája, 2018. június 7.* Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest.
- Tóth László (2020a): A stabil kormányzás feltételeinek alapvető változása a 2010-es években Spanyolországban. In: *Külügyi Műhely*. 2020/2. sz.
- Tóth László (2020b): A pártrendszerek átalakulásának és destabilizációjának hatása a kormányzati stabilitásra a 2010-es évek Európájában. In: *THEMIS. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának Folyóirata*. 2020 május.
- Tóth László (2022): *A kormányzati stabilitás Kelet-Közép-Európában* címmel, 2022. március 16-án megvédett disszertációja. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Politikatudományi Doktori Iskola, Budapest.
- Warwick, Paul (1994): *Government Survival in Parliamentary Democracies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Wiarda, Howard J. – MacLeish Mott, Margaret (2001): *Catholic Roots and Democratic Flowers: Political Systems in Spain and Portugal*. Praeger, Westport–Connecticut–London.

ONLINE HIVATKOZÁSOK

- Constitution of Portugal with Amendments through 2005; Constitute Project. (Elérhető: https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005.pdf. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Relação dos deputados eleitos e mapa oficial da eleição da Assembleia da República realizada em 6 de outubro de 2019 Comissão Nacional de Eleições (2019). (Elérhető: https://www.cne.pt/sites/default/files/dl/2019ar_mapa_oficial_resultados.pdf. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Relação dos deputados eleitos e mapa oficial da eleição da Assembleia da República, realizada em 30 de janeiro de 2022, Comissão Nacional de Eleições (2022). (Elérhető: https://www.cne.pt/sites/default/files/dl/2022ar_mapa_oficial_resultados.pdf. Letöltés ideje: 2022. április 16.).
- Eleições Primárias Candidato a Primeiro-Ministro, 28 Setembro 2014. (Elérhető: <https://web.archive.org/web/20140811124518/https://www.psprimarias2014.pt/>. Letöltés ideje: 2022. április 16.).

ÚJSÁGCIKKEK

- Ames, Paul (2022): António Costa's against-the-odds election triumph; Politico. (Elérhető: <https://www.politico.eu/article/antonio-costa-socialist-party-absolutely-fabulous-election-portugal/>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Coville, Peter (2019): António Costa: Europe's magician of the left?; Open Democracy. (Elérhető: <https://www.opendemocracy.net/en/democraciaabierta/ant%C3%B3nio-costa-europes-magician-of-the-left/>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Demony, Catarina – Goncalves, Sergio (2019): Portugal's new cabinet list approved; Centeno keeps finance job; Reuters. (Elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-portugal-election-cabinet-idUSKBN1WU2K2>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Moury, Catherine – De Giorgi, Elisabetta (2019): 'Austerity by Stealth': How the Socialist Government in Portugal Managed Electoral Success and Deficit Reduction; The Loop: ECPR's Political Science Blog. (Elérhető: <https://theloop.ecpr.eu/austerity-by-stealth-how-the-socialist-government-in-portugal-managed-electoral-success-and-deficit-reduction/>. Letöltés ideje: 2022. április 16.).
- Roberts, Alison (2021): Portugal's President Calls Snap Election; BBC News. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-europe-59160526>. Letöltés ideje: 2022. április 16.).
- Sánchez Nicolás, Elena (2019): Ruling socialists win Portugal election, but no majority; EU Observer. (Elérhető: <https://euobserver.com/eu-political/146180>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Zuber, Helene (2019): A Socialist Success Story in Portugal; Spiegel. (Elérhető: <https://www.spiegel.de/international/europe/antonio-costa-a-socialist-success-story-in-portugal-a-1288837.html>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).



Szerényi Gábor, Gyerek jog